

SLOVENSNIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 2. februarja 1940.

U p r a v n i š t v o: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Poštnočekovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadruga tiskarna (M. Blejcek) v Ljubljani

Pred novim razpotjem

Med tem ko so naše oči uprte stalno na razvoj svetovne politike, ki o njej vsi vemo, da bo dokončno vplivala odločilno tudi na našo notranjo politiko, in ki se je istočasno bojimo, da nam ne bi prinesla neprijetnih presenečenj, gre vendarle polagoma tudi voz naše politike naprej. Škriplje sicer po nevajeni poti v novo smer, vendar gre naprej in je došel do nove postaje.

Hrvatje so z vztrajno in neodjenljivo politiko izbojevali sporazum s Cvetkovičem, in prvo poglavje tega sporazuma je uresničeno. Mi smo že ob objavi sporazuma povedali svoje prepričanje, da ta sporazum še ne pomeni dokončne rešitve našega notranjega političnega vprašanja, ampak samo načetje. Povedali smo, da se bodo pokazale pri izvajanju sporazuma skoraj nepremagljive težkoče, vendar smo vedno izražali upanje, da se bodo dale z dobro voljo vse te težkoče premagati.

Sedaj pri prvi postaji izvrševanja tega sporazuma se je pokazalo, da pomeni ta nujno tudi spremembo vse politike Srbov in Slovencev. Pokazalo se je kot nujno, da politične stranke, ki so bile bolj ali manj prilagodene prejšnjemu vodilu za urejevanje naše notranje politike, ne odgovarjajo več. Nastalo je živahno vrvenje med strankami kljub temu, da je zanimanje naroda v veliki meri obrnjeno na zunanjo politiko. Pri tem je nastalo najprej vprašanje, ali ne bi povratku političnega načrta naše notranje politike k gledanju na notranjepolitična vprašanja, kakor je prevladovalo pred diktaturo, odgovarjal najbolj kar povratek k starim političnim strankam izza te dobe. Nastalo je tudi vprašanje, ali bi bil tak povratek mogoč brez velikih zmešnjav. Politiki, ki so prevzeli svoje dni centralizem in jugoslovenstvo kot dokončno, nesporno in stalno pravilo za našo notranjo politiko ter obsodili prejšnjo demokratično politiko kot zablodo, bi v lastno korist najraje zopet prebrodili ta povratek kolikor mogoče malo opazno, tako da bi ga navno ljudstvo niti ne opazilo, kar imajo pri moderni izpopolnjeni propagandni tehniki za mogoče. Velik del javnosti je pa prepričan, da je to popolnoma izključeno.

Pri Srbih se je to iskanje nove poti in prilagoditev političnega ustroja novim razmeram in novemu razvoju začelo zelo vidno in močno kazati v tej obliki, da je nastalo živahno življenje okrog bivše radikalne stranke. Slišali smo gesla: »Srbi skupaj« v tem pomenu, da je treba, da se Srbi zopet združijo pod okriljem te stranke. Nastala je debata o vprašanju, ali naj se to zgodi, kakor da JRZ sploh ni, ali naj se izvrši v kakih obliki združitve stare radikalne stranke z JRZ. O tem ne moremo danes še imeti jasne slike, ker slišimo samo posamezne priložnostne glasove in mnenja, vendar je teh toliko, da lahko sklepamo, da se to vprašanje zelo živahno in krepko rešuje.

Zato je jasno, da se nahaja tudi slovenska politika pred razpotjem. Večkrat se je že resno zatrjevalo, da se resno uvažuje kombinacija slovenske JRZ v najožji zvezi s staroradikalni. V tem času se je čul že resen apel iz Zagreba, ali hoče slovenska politika zopet mimo Zagreba, kakor da Hrvatov ni. Razumemo in upoštevamo, da je rešitev tega vprašanja za Slovence zelo kočljiva stvar. Gotovo je resna in težka naloga sedanje slovenske politike, ob razpotju najti pravo razmerje do Hrvatov in Srbov. Gotovo je, da postane lahko ta naloga silno težko izvedljiva. Prav najtežje naloge so pa prilika, da se bistre politične glave izkažejo v vsej veličini.

Za nas, kot brezkompromisne demokrate, bi bilo zelo težko, če bi se to reševalo kot kabinetno vprašanje, pri katerem bi narod ne imel nikakve sodočujoče besede. Ako bi se to vprašanje rešilo nesrečno, je jasno, da bo narod tisti, ki bo nosil posledice. Sicer je res, da bi se pozneje lahko uveljavilo opravičilo, da narod ne more prevzeti odgovornosti za odločitve, glede katerih ni bil nič

vprašan, vendar se dobro zavedamo, koliko taka opravičila dejansko pomagajo.

Kot nadstrankarsko slovensko politično glasilo bomo vse to gibanje pazljivo zasledovali in bomo skušali slovenski javnosti po mogočnosti nuditi pogled v ta razvoj.

Ob tej priliki moramo poudariti, kar poudarjamo tako vedno, da moramo Slovenci nov razvoj naše narodne politike pripravljati tudi z lastnim delom in z vzgojo. Na noben način se ne smemo postaviti na stojšče in čakati z lagodno mislijo, češ, — kar bo, pa bo, mi tako sami ne moremo nič pomagati in ničesar izpremeniti. Tudi za nas

Uredba ministrskega sveta z dne 15. decembra 1939 o spremembi določil člena 12. zakona o varstvu države uvaja ustanovo konfiniranja oseb, ki motijo red in mir. Ker pa pozna to ustanovo že veljavni zakon o varstvu države v členu 12. in so znani primeri, v katerih se je odredila konfinacija, izpred 15. decembra 1939, kaže pretehtati, kaj je smisel in namen spremembe, ki jo uvaja gornja uredba.

Konfinacija je od oblasti določeno prisilno bivališče v drugem kraju, kakor je tisti, v katerem živi prizadeti po lastnem preudarku ali zaradi poklica, dela in preživljanja. Konfinacija je ustanova, ki reže prav občutno v načelo osebne svobode, zlasti če pomislimo na nasledek, da odreže prizadetega od zaslužka, ki je mogoče edini vir njegovega preživljanja. S to ustanovo se branijo državni redi pred osebami, ki jim prav za prav prisojta lastnost, da motijo javni red in mir, ne da bi jim hotela dokazovati določeno dejanje, s katerim so v danem okolju zmotili javni red in mir. Tako je na primer pred kratkim uvedla konfinacijo Francija, in sicer za osebe, ki motijo javni red in mir v tistem ozemlju, čez katero se razteza širše ali ožje vojno področje. Kakor znano, se namreč nahaja Francija v vojni z Nemčijo. Ta okolnost ji je dala pobudo, da se otrese v zaledju oseb, ki njenemu režimu ne prijaajo. Francoski dekret pa določa, da mora oblast, ki izreče konfinacijo prizadetega motilca v kraju izven širšega ali ožjega vojnega področja, odstopiti dotične spise z gradivom najbližjemu pristojnemu sodnemu dvoru v odločitev, ali je bila odredba konfinacije v dotičnem primeru utemeljena ali ne. Vendar leži v francoskem parlamentu celo proti temu zakonu predlog, naj se razveljavi: usoda tega predloga pa nam v tem trenutku ni znana.

Kakor smo že zgoraj navedli, tiči v primeru naše uredbe vprašanje spremembe nasproti prejšnjemu stanju v tem, da so se odrejale konfinacije prav pogosto že v času pred 15. decembrom leta 1939. V tem oziru so pri nas najbolj znane konfinacije vidnih političnih osebnosti, ki so v letu 1935. še zastopale program bivše SLS. To je bilo v času viška moči JNS, ki je s temi ukrepi hotela razbiti moralno skupnost bivše SLS in ki je hkrati udarila tudi po prosvetni organizaciji pripadnikov SLS. Prizadeti so se pritožili zoper odredbo na upravno sodišče v Celju, ki jim je ugodilo, za kar je bilo potem samo obglavljeno: vsi sodniki so bili namreč hrzobjavno upokojeni, in sicer celo proti volji takratnega pravosodnega ministra Maksimovića. Ta okolnost dokazuje, kolikšen vpliv so imeli takrat vodilni politiki JNS iz Slovenije v Belgradu, oziroma kako močnim činiteljem so ustregli z zahtevo, da se dotični politiki konfinirajo. Pravosodni minister se je — mimogrede povedano — prav kmalu maščeval za to, da je moral upokojiti upravne sodnike v Celju; kakor hitro niso bili vodilni politiki JNS iz Slovenije več v vladi, je na hitro rok upokojil dva, njim posebno pri srcu ležeča sodnika v Sloveniji.

bo večno veljalo pravilo, da bomo imeli toliko pravic, kolikor si jih bomo sami priborili.

Način boja nam je seveda narekovan s tem, da smo zelo majhen narod, zato pa na enem izmed najvažnejših ozemelj.

Prav sedaj se tako dobro zavedamo, da bi lahko govorili o slovenski narodni zavesti samo tedaj, če bi bil vsak izmed nas prepričan, da nam je vsak Slovenec bližji, kakor nam more biti tudi Hrvat ali Srb, čeprav ni z nami enakega političnega prepričanja.

S tem pa nikakor ni rečeno, da nam Hrvatje in Srbi niso blizu.

Želimo, da bi ob tem razpotju slovenska politika krenila v pravo smer in kot vztrajni optimisti tudi upamo, da bo.

Smisel člena 12a

Državni svet je takrat razveljavil rzsodbo upravnega sodišča v Celju in ostalo je pri konfinacijah. Ko pa je v drugem primeru še upravno sodišče v Dubrovniku sledilo pravnemu mnenju celjskega, je bila sklicana plenarna seja Državnega sveta zaradi dokončne in prakso obvezujoče odločitve, ki je bila taka, da ni dovoljeno odrediti konfinacije, če ne obstaja proti dotični osebi pravomočna rzsodba rednega sodišča zaradi prestopka. S to rzsodbo plenarnega senata Državnega sveta — ki jo najdete tudi v uradnem listu — je zmagalo načelo, da je mogoče pripisovati lastnost »mote-nja javnega reda in miru« le osebam, ki jih je sodišče, ne upravna oblast, spoznalo za krive, da se potepajo, pijančujejo ali razuzdano živijo ali se na nepošten način preživljajo. To načelo je zagovarjalo tudi že upravno sodišče v Celju v prej omenjenih primerih iz Slovenije in ga je naslanjalo na okolnost, da omenja člen 12. zakona o varstvu države v četrtem odstavku konfinacijo kot ukrep, ki spremlja naloženo sodno kazen zapora. Ker isti člen v prvem odstavku našteva vrste prestopkov, ki se upoštevajo, namreč: potepanje, pijančevanje, razuzdanost ali preživljanje na način, čigar poštenosti ni mogoče dokazati, je bilo — pravno — na dlani, da so to tudi prestopki, katerih storilec se da pripisovati lastnost, da motijo red in mir.

Plenarna rzsodba Državnega sveta je na tem področju vsekakor odrezala po samem zakonu sporni, po upravni praksi pa uveljavljeni prosti preudarek upravnih oblasti, vendar ni ustavila nadaljnjih konfinacij, posebno v primerih, če je bil prizadeti konfiniraneč revež, ki si ni mogel privoščiti dragega pravedanja pred upravnim sodiščem, ali pa, ki niti vedel ni, da to sme, oziroma da se bo z uspehom pravdal. V nekaterih primerih smo zalotili tudi precejšnjo iznajdljivost oblasti, ki je odredila konfinacijo. Tako je leta 1937. uprava mesta Belgrada odredila konfinacijo industrijske delavke v kmečkem okraju, sklicujoč se na to, da je ona — uprava mesta Belgrada — obsodila to delavko na osem dni zapora zaradi prestopka po §-u 342. kazenskega zakonika. Nadzorstvena pritožba na notranjega ministra proti temu postopanju je bila neuspešna. Vendar je gori omenjena rzsodba učinkovala vsaj toliko, da so oblasti odslej opuščale konfinacije vidnih političnih osebnosti.

Razvoj prejšnjih primerov konfinacij, kolikor so prišli do tega, da so odločala upravna sodišča ali državni svet, pojasnjuje dobro namen in smisel sedanje uredbe. S to uredbo je bil četrty odstavek (in peti) člena 12. zakona o varstvu države razveljavljen, v ta zakon pa je bil uvrščen za členom 12. nov in od člena 12. neodvisen člen 12a, ki uvaja ustanovo konfinacij ne več kot ukrep, ki spremlja sodno kazen zapora, temveč kot samostojen ukrep, ki ga smejo izreči upravne ali policijske oblasti brez ozira na to, ali je proti dotičnemu kako sodišče ali upravno oblastvo izreklo sodbo, kakor tudi brez zveze s prestopki potepa-

nja, pijančevanja, razuzdanosti ali nepoštenega ali dvomljivo-poštenega preživljanja.

Opustitev zveze s členom 12. in s pogoji, kakršni so veljali v luči razsodb upravnosodnih stopenj, je velikega pomena: ona je naravnost pojasnila prizadevanja, ki jih je vlada z izdajo te uredbe hotela doseči. Uredba je namreč skrajno lakonična in posnema iz prejšnjega člena 12. prilastek »ki motijo red in mir«, ne da bi določila, kdaj nastopi ta primer. Ker ni več zveze s prejšnjimi prestopki, je blizu misel, da je želela vlada s tem ustanoviti prosti preudarek upravne oblasti, to je dati upravni oblasti prve stopnje (glavarjem ali policijskim komisarjem, oziroma policijskim upravam) pravico, da po svobodnem preudarku pošljejo osebo v drug kraj, če po svobodnem preudarku ugotovijo, da moti javni red in mir.

Taka razlaga pa ni prav nič utemeljena, ker predpisuje uredba izrečno, da ima prizadeti pravico pritožbe na upravno oblast druge stopnje, in še poudarja, da ima hkrati nadzorstveno pritožbo na notranjega ministra. Po načelih upravnega prava pa ni prostega preudarka upravne oblasti, če je po zakonu zoper njen ukrep dovoljena pritožba — izven nadzorstvene pravice ali poleg nje. Kajti kadar je po zakonu dovoljena redna pritožba, je dovoljena tudi tožba na upravno sodišče. Čeprav torej odstopa nova uredba od tega, da bi bila konfinacija samo spremljevanje sodne ali upravne kazni, je gotovo, da nima namena, podeliti upravnim oblastvom glede presoje, kdaj in proti komu ali zaradi katerega konkretnega dejanja odredijo konfinacijo, prosti preudarek, temveč je nasprotno poudarila, da imajo prizadeti ne samo pravico redne pritožbe (v upravnem

postopanju seveda), temveč tudi poljubno pravico nadzorstvene pritožbe na notranjega ministra.

Za redno pritožbo skruje uredba normalni rok 15 dni na 8 dni. Nekateri vidijo v tem poostreje in otežkočene obrambe prizadetih, kajti izjeme se rade spregledajo in — zamudijo. Mi vidimo v okolnosti, da je bil ta rok skrčen, napotilo za neko drugo sklepanje. Postopanje oblasti v predmetih konfinacije ni kazensko postopanje, saj ne izreče nikakršne kazni, temveč mu je cilj varnostni ukrep čisto upravne koristi. Kolikor ne odreja nova uredba česa drugega, velja torej zakon v občupravnem poslovanju, in ta določa v § 119., da mora oblastvo takojšnjo izvršljivost svojih ukrepov posebej utemeljiti in obrazložiti, iz česar sledi, da je po zakonu mogoče tudi odredbo takojšnje izvršljivosti posebej napasti v pritožbi. Ker pa nova uredba v tej smeri ničesar ne spreminja, temveč skruje samo rok za redno pritožbo — nadzorstvena pritožba ni vezana na nobene oblikovnosti —, smemo reči, da je uredba s skrčenjem roka hotela nakazati, da je te zadeve iz ozirov na prizadete šteti za nujne in da se na drugi strani odredba prisilnega bivališča v drugem kraju ne sme izvršiti, preden ni pravomočna. Odredba prisilnega bivališča v drugem kraju brez predhodne sodne kazni in celo brez predhodne upravne kazni zaradi določenega delikta je tako daljnosežen poseg v svobodo in obstojne pogoje posameznika, da je pač po sebi umevno, če razlagamo uredbo o konfinacijah utesnjevalno in če domnevamo, da je hotela uredba med odredbo in med izvršitvijo vriniti še preskušeno pravilnosti s pravnim sredstvom redne (in poljubne nadzorstvene) pritožbe. Želimo torej, da bi bila praksa po tej uredbi v smislu teh izvajanj. Šidor.

Izidor Koštrun:

Pred novim koledarjem

(Razredčeno in pospešeno nadaljevanje.)

Petek, 20. 1. 1940. — V Belgradu pripravljajo predpise o osrednjem skladu za elektrifikacijo in o osrednjem skladu za ceste kot novih pripravnih sredstvih za povzdigo elektrifikacije in cest — in števila osrednjih skladov. Tudi borba proti monopolizaciji učil je uspešno končana z odredbo, ki dokončno uveljavlja osrednjo monopolizacijo učil v državnih tiskarni v Belgradu. Nazadnje je razvidno iz poročila prometnega ministra, da je zavlada v tej stroki svež duh, ki pa se ustavlja na meni direkcije državnih železnic v Ljubljani. Vse to posnemamo iz uvodnika »Jutra«, ki je očitno spremenilo svoje stališče nasproti osrednjim skladom itd. — »Slovenec« poroča, da ustanavlja dr. Dragoljub Jovanović »ljudsko fronto« proti — opoziciji. V uvodniku pa pravi, da si je demon centralizma, ki še vedno gospodari, »sedaj postavil v glavo, da mora postaviti v Belgradu eno največjih državnih tiskarn, kar jih je v Evropi. V svoji velikopoteznosti je izdal za njo že 60 milijonov...« (Ta tiskarna bo dograjena in slovesno odprta o Božiču 1959, slavnostni govor pa bo imel takratni stavbeni minister.)

Sobota, 21. 1. 1958. — »Jutro« se jezi nad »Hrvatskim dnevnikom«, ker ugotavlja razcep v vrstah JNS, in taji, da bi bilo to res. (Tajilo bo samo do razpisa volitev v državni zbor.) V zameno pa poroča o »homatijah pri sv. Antonu«; tako se imenuje namreč neko pogrebno društvo v Zagrebu.

Nedelja, 22. 1. 1958. — Z mešanimi občutki, v katerih je tudi nekaj veselja, poroča »Jutro« o »zabavnih intrigi«, ki obstaja v trmastem zatrevanju »Obzora«, da so »jugoslovenski nacionalisti med Slovenci v resnici samo maskirani slovenoborci«. — V Ljubljani praznuje Oton Župančič šestdesetletnico.

Ponedeljek, 23. 1. 1958. — Dr. Milan Stojadinović se vrača iz Nemčije in »Slovenec« mu toplo čestita k uspehom. — Inž. Kabalin prestopi v JRZ.

Sreda, 25. 1. 1958. — »Slovenec« se veseli uspeha slovenskih učnih knjig, ki se bodo v slovenskem jeziku tiskale v Belgradu. — »Glasnik JRZ za savsko banovino« toži čez teror na Hrvaškem.

Četrtek, 26. 1. 1958. — Ker ugotovi dekan Škerbec v svoji knjigi o šenčurskih dogodkih, da dr. A. Korošec zaradi punktacij — ki jih tako ni nihče podpisal — ni bil postavljen pred sodišče, temveč samo interniran, se razvije med »Slovenskim narodom« in »Slovenecem« besna polemika o pomenu te ugotovitve.

Petek, 27. 1. 1958. — »Slovenec« poroča, da je rumunska vlada ukrotila volilne boje, v uvodniku pa razpravlja o »križevem potu slovenske šolske knjige, kateri je hotel režim jugoslovenske unitaristične diktature pred osmimi leti (to je leta 1929!) izpodkopati tla s famoznim šolskim zakonom«. — »Domoljub« razmišlja o ustanavljanju različnih osrednjih skladov in trdi, »da je naš centralizem vprav neverjetno iznajdljiv. Tako smo plačali Slovenci leta 1956. v gozdni sklad 258.906 din, dobili pa smo iz njega 50.000 din.«

Sobota, 28. 1. 1958. — Pod rubriko »Le naprej, brez miru!...« poroča »Jutro« o »lepem napredku sokolstva v Kranju« in pravi o obnem zboru sokolskega društva v Kranju med drugim: »Ker se je sokolstvo glede tehničnih organov že vrnilo na

staro preizkušeno demokratično pot polne avtonomije in svobodnih volitev, je bil stavljen samo predlog za imenovanje členov uprave, revizijskega odbora in razsodišča.« Iz nekoliko temačnega poročila bi sledilo, da se sokolstvo glede členov upravnega odbora, revizorjev in členov razsodišča v društvu še ni povrnilo na preizkušeno

Ob notranji razdelitvi in razmejitvi

Najpomembnejši dogodek v notranji politiki zadnjih dni sta gotovo izjavi dr. Mačka in Dragiša Cvetkovića o sporazumu in JRZ. Dr. Maček je namreč — spet kedaj! — kar najbolj uradno in slovesno ugotovil, da je sklenil sporazum s Cvetkovičem kot predsednikom vlade, ne pa morebiti s kakšno stranko. Zato da naziranje JRZ o sporazumu in njegovih nasledkih ni odločilno. Vladni predsednik Cvetković pa je to Mačkovo uradno izjavo prav tako uradno potrdil. JRZ da sploh ni sodelovala pri pogajanjih in razgovorih.

Zakaj sta podala to izjavo predsednik in podpredsednik vlade prav v teh dneh, ni težko uganiti. Kajti zdajci kar mrgoli ljudi, ki so imeli vse mogoče zasluge za sporazum, tako da bi se skoraj zdelo, kakor da bi ne Mačka ne Cvetkovića pri sporazumu sploh zraven ne bilo. A ta hladni curek vode je bil potreben. Tudi ob prihajajočih volitvah je treba ostati zmeraj na tleh dejstev.

Sicer je treba poudariti, da nista ne dr. Maček ne Dragiša Cvetković s tema izjavama prav nič novega povedala. Kdor je samo površno zasledoval zgodovino sporazuma, je lahko že takoj ob njegovem sklepu videl, da je prišlo do njega brez sodelovanja JRZ. Hrvatje so že dolgo prej izjavljali, da se z JRZ že zaradi njenega unitarističnega programa ne mislijo razpravati. Kajti oni so nasproti temu programu zmeraj zastopali načelo hrvaške narodne samobitnosti. Prav iz istih razlogov jim tudi tista krinka za centralizem, namreč od JNS in podobnih organizacij podedovana »široka samouprava«, ni mogla biti dovolj. Ko so torej videli, da JRZ ni za resničen sporazum, da marveč samo zato govori o njem, da se zavleče, ko je celo govorila da bi tudi Hrvatje morali sprejeti unitaristični program, torej tistega, zaradi katerega so bili prav v opoziciji, takrat je izjavil v imenu Hrvatov dr. Maček, je povedalo tudi hrvaško glasilo »Hrvatski dnevnik«, da se z JRZ sploh ne bodo pogajali.

Neglede na te izjavi pa je tudi iz razvoja dogodkov samih bilo vsakomur jasno, da JRZ ni imela na sporazum nobenega vpliva. Postavljena je bila marveč pred izvršeno dejstvo. Še več, prišel ji je popolnoma nepričakovano, tako da niso bili njeni voditelji — Cvetković tukaj po lastni izjavi ne šteje — prav nič pripravljeni nanj. Tako jih je iznenadil, da so morali na primer nekateri šele začeti premišljevat, kakšna naj bi bila tista samostojnost, ki naj bi jo dobila Slovenija, in če se izplača. Šele zelo ostro, naravnost grobo vprašanje »Hrvatskega dnevnika«, če meni kdo, da bo Slovenija živela na tuje stroške, je povzročilo, da je šlo premišljevanje nekoliko hitreje od rok. Zdaj so začeli ustanavljati razne

staro demokratično pot polne avtonomije in svobodnih volitev, temveč si pridržuje to storiti nekoč v bodočnosti. — »Slovenec« posveča »usodi JNS in njenih voditeljev« pazljiv sestavek, kjer trdi med drugim, da so dopolnilne volitve v senat dokazale posebno nazorno obupno pomoč (?), ali ni bolj prav: nemoč? nekdanj vsemogočno JNS, ki je bila prva od strank, ki so odkrito odvrgle demokratično načelo, se ponudile diktaturi in dejansko vladale več let na diktatorski način.

Nedelja, 29. 1. 1958. — V »Slovenec« se pojavi spet »pesek v našem čevlju«, in sicer v zvezi z monopolizacijo šolskih knjig. — »Samouprava« se spet kedaj zaleti v »svobodno Hrvaško«, razni govorniki JRZ v Sloveniji pa napovedujejo sporazum med JRZ in dr. Mačkom. Iz uradnega lista sledi, da zamenja v banskem svetu v Ljubljani Vesenjāk — Visenjaka. — Načelnik županske zveze Nande Novak zakliče ob izidu volitev v senat: »Izvolitev dr. Schaubacha bodi uvod v dobo novega razmaha slovenske samouprave.« — »Jutro« omenja, da se je uredniški odbor »Samouprave«, včevši Franceta Smodeja, razhudil, ker je pred dnevi »neki slovenski listič« (to bo pa že — »Slovenija«, katere imena se »Jutro« boji ko hudič križa) napadel belgrajsko čaršijo. »Samouprava« sicer ne bere slovenskih listov, to pot pa je vzela čaršijo v obrambo, češ da se »pomen čaršije precejnjuje, vendar je vedno delala za narodno svobodo in zedinjenje brez ozira na žrtve, ki so jih od nje zahtevali«. — »Hrvatski dnevnik« objavlja uvodnik o radikalnosti in brezkompromisnosti HSS.

Ponedeljek, 30. 1. 1958. — O občnem zboru »Agrarne misli« v Belgradu poročata »Ponedeljski Slovenec« in Avala uradno, da se ga je udeležilo 607 odposlancev 80 velikih organizacij poleg tistih 200 manjših organizacij, ki nimajo pravice do odposlancev. Občni zbor se je vršil v znamenju agrarne genialnosti dr. Milorada Nedeljkovića, glavnega ravnatelja Poštne hranilnice, ki je bil v družbi dr. Bojana Pirca izvoljen vnovič za predsednika »Agrarne misli«. — Isti viri oznanjajo številne uspešne shode JRZ v Belgradu in Vrscu, na katerih je nastopil Djura Janković, da se pobavi z razdiralnim delom opozicije ter o okolnosti, da shoda »staroradikalov« v Ljubljani ni bilo, ker so oblasti zvedele, da pripravlja opozicija razračunavanje, in so shod prepovedale.

(Dalje prihodnjic.)

komisije, da preučujejo stvari, ki bi morale biti že zdavnaj preučene in dognane, vsaj za tistega in tiste, ki so slovensko avtonomijo resno jemali. Sicer je bila pa JRZ prepričana, da do resnične avtonomije, ki bi zahtevala spremembo ustave, v doglednem času ne pride, kar da je tako gotovo kakor amen. v očenašu. Vse to je bilo tudi popolnoma v skladu z drugim njenim delom, Hrvatje je zlasti nemalo razburjal njen finančni centralizem, ki je bil hujski kakor kedaj prej. Sicer je pa prejšnji predsednik JRZ javno rekel, da ga ločijo od JNS samo osebe in ne načela, in ne samo da ga zaradi teh besed ni nihče klical na odgovor, ostal je še dolgo na svojem mestu in bi bil še danes, če bi ne bilo medtem hrvaško vprašanje pritisnilo s tolikšno silo in če bi ne bil postajal hkratu zunanjepolitični položaj bolj in bolj zahomotan. Že zaradi obstanka in varnosti države sta morala princ regent in predsednik Cvetković zagrabititi stvar pri korenini.

V tem pogledu je poučno, kar je zapisal »Hrvatski dnevnik« kmalu po volitvah, in kar smo sporočili tudi mi našim bralcem, da namreč poslej ni bila več glavna ovira sporazuma JNS. Kam je s temi besedami meril, res ni težko uganiti.

Bolj ko vse drugo pa potrjuje popolno stvarnost obeh izjav dejstvo, da je Hrvaška dobila svojo notranjo samostojnost, čeprav je bila njena razmejitev dovolj zahomotano vprašanje in je še danes, in čeprav so bili Hrvatje nasproti JRZ v najostrejši opoziciji, da je pa ni dobila Slovenija, četudi je JRZ dobila v Sloveniji največ glasov in četudi bi bila njena razmejitev najbolj preprosta stvar: obnoviti njene meje, kakor so bile po prviru in katerih pravičnosti in osnovanosti tako noben resen človek ne oporeka.

Pri tem naj tudi opozorimo na pisanje hrvaških listov, da je slovenska notranjepolitična samostojnost preprosta stvar in da niso Hrvatje krivi, če je še ni. Toda »Hrvatski dnevnik« piše dne 28. p. m. tudi, da še ni dolgo, ko je pisal »Slovenec« o »tako imenovanem« hrvaškem vprašanju, ali pa dvomil nad njim s tem, da ga je deval v narekovaje. Jasno je, da tudi te besede merijo na unitaristično politiko, ki jo je vodila JRZ brez vsakega notranjega nesoglasja zoper Hrvatje.

V tej zvezi je velike notranjepolitične važnosti tudi vprašanje, kaj prej, volitve ali nova razdelitev države. Mi smo o tem svoje mnenje že povedali. Kakor smo tudi že povedali, zahtevajo Hrvatje najprej volitve, da se izreče ljudstvo samo, kakšno državno razdelitev hoče imeti. Zraven pa opozarjajo hrvaški listi tudi zmeraj posebej, da vprašanje razmejitve in ustanovitve

slovenske enote ni prav nič zahotano in da se lahko izvrši od danes na jutri. Vse kaj drugega pa je z vprašanjem drugih pokrajin. Hrvatje so takoj ob sklepu sporazuma povedali, da z ustanovitvijo hrvaške banovine še ni dokončno rešeno vprašanje njenega obsega. Kajti po njihovem mnenju teži k njim še mnogo krajev izven njenih današnjih mej. Zlasti omenjajo vojvodinske in bosanske Hrvate, prepričani so pa tudi, da bi se večina mohamedanskih Bosancev izrekla zanje. Sicer pa navajamo raje nekaj stavkov iz »Hrvatškega dnevnika« z dne 29. letošnjega januarja, ki jih moramo šteti za nekakšno poluradno izjavo sedanjega podpredsednika vlade. Takole pravi med drugim:

Ni Hrvata, ki bi mogel pristati na sedanjo prostorno pristojnost Hrvaške ob predpostavki, da se bodo oblikovale samo tri enote. Ne smemo pozabiti, da se kraji, kjer prebivajo muslimani, ne smejo šteti za nikogaršno deželo, ki bi se naj prepustila zasedbi sedanjih bojevnikov za nepravilno rešitev državnega vprašanja. Taka ravnanja za muslimani vznevoljuje vsakega Hrvata, ker muslimani ne morejo biti državljani druge vrste..... Morda poroče kdo, da muslimani niso narodno opredeljeni, toda na to odgovorjamo, da morejo samo muslimani odgovoriti na vprašanje, v katero banovino hočejo priti. To pa je mogoče doseči samo z volitvami.

Razvoj naših notranjih razmer gne v smeri federacije. Za federacijo se je izjavila tako Demokratska stranka kakor JRZ. Pri tem pa ne smemo pozabiti neke okoliščine. Ko je ruski car Aleksander I. leta 1805. prosil predsednika Ameriških zedinjenih držav Jeffersona, da ga seznanj z ameriško federalno ustavo, ga je ta opozoril na »nemogočnost, da bi federalizem deloval brez svobode«. Tudi južnoameriške države so bile organizirane na federalistični podstavi, in nekatere so po obliki še danes federacije, toda federalistična misel je bila dejansko pokopana, ko je bila odpravljena demokracija. Sovjetska zveza je tudi po obliki zvezna država, ki sestoji iz 11 zveznih republik, 22 avtonomnih republik, devet samoupravnih pokrajin in devet narodnih okrajev. To se pravi, da je Sovjetska zveza sestavljena iz 51 avtonomnih enot. Toda vsakemu je znano, kako majhna je neodvisnost teh enot, četudi se lahko vsaka od njih po besedah ustave iz 1936. leta odcepi od Zveze. To je zato, ker vlada v Sovjetski zvezi diktatura. Ne more biti torej federacije brez svobode in demokracije. Zato je potrebno najprej uvesti svobodo in demokracijo, pa šele potem postaviti vso državno skupnost na zvezno podstavo. Kdor se izmika volitvam, temu ni niti do federacije niti do demokracije.

Načelno se ne da tem besedam v nobenem pogledu in z nobene strani prigovarjati. Samo s stališča praktične politike bi dodali dvoje pripomb.

Prva je ta, da brez svobodnih političnih zakonov ne more biti besede o demokraciji, torej tudi o federaciji ne. Čemu volitve, ki bi se vodile, ne da bi se smeli poučiti volilci o njih pomenu v svobodno ustanovljenih političnih organizacijah, na svobodnih zborovanjih in po svobodnem tisku. Zlasti brez zadnjega nima pomena, govoriti o svobodnih volitvah. Zdi se pa, da bi ga radi nekateri prepričali s sklicevanjem na zunanje-politični položaj. Povedali smo že, da se ta po-

mislek lahko upošteva na ta način, da naj bi bila svoboda tiska omejena v zunanje-političnih stvarih, v notranje-političnih pa naj bi take omejitve ne bilo. S tem bi bili vsi resni pomisleki zoper novodoben tiskovni zakon brez osnove, če bi pa kdo le še hotel omejitev, bi samo dokazal, da mu za svoboden tisk sploh ni.

Druga je pa stvar glede notranje razdelitve države. Mi Slovenci, vsaj pravi, demokratični Slovenci, ne moremo želeti drugega, kakor da pride v vseh pokrajinah ljudska volja do veljave. Dokler tega ni, bo tudi naša samostojnost in svoboda zmeraj ogrožena. Zato se ne smemo gnati, da bi se zdajci osnovala kaka enota, ki bi bila

Iz totalitarnega podzemlja

V Ljubljani izhaja tednik »Straža v viharju«. Izdajajo ga ljudje, ki so jim od vsega začetka jasna in dognana vsa vprašanja, nad katerimi si belijo glave drugi na tem svetu. Noben dvom jim ne razjeda duš. Z vdanostjo ovčic hodijo za vodnikom, ki se jim je postavil na čelo. Taka stvar seveda ni kdo ve kaj težavna, treba je zanj samo nekaj posebnih lastnosti razuma in značaja. Tako jim je mnogo prihranjenega, kajti čudna so včasih pota na tem svetu, in težka je odločitev. Njim ni mar takega iskanja. Kod gre pot in kje se neha, ni njihna stvar in ne njihna odgovornost. Njihna stvar je samo, obkretati tiste, ki se jim zdi, da imajo pravico, razmišljati o poti in cilju, ali ki se celo povzpensajo na vzpetine ob potu, da vidijo, če in kje je tam spredaj prepad, ki drvi čreda vanj. Razgovarjati se z njimi nima pomena: brž ko imaš svoje misli, te ozmerjajo.

»Straža v viharju« in ljudje za njo so seveda brezpogojno v službi določene stranke. Kar ta dela, je dobro, je celo najboljšo. Zato pa je seveda slab tisti, ki ni zanj, a še slabši, sploh najslabši, ki je zoper njo. Razlogi? Čemu!

Da ljudem take zvrsti »Slovenija« ni všeč, je samoobsebnost. Nemogoče je celo, da bi bilo drugače. Mi, ki zmeraj vabimo h kritičnosti s stališča slovenske skupnosti, ki nismo in ne bomo klecnili pred nobenim malikom, pa če ga nam magari postavijo na oltar, ne moremo biti dopadljivi takim, ki so se kritičnosti in lastni sodbi odpovedali. Zato se seveda s »Stražo« ne mislimo prerekati. Za razloge ni njim, za zmerjanje ni nam.

Ali — našim bralcem moramo vendar prav na kratko povedati, za kaj gre. »Straža« se je namreč zaletela v nas, češ glejte jih, drugače mislijo kakor mi, in spoznavalci in oznanjevalci večnih političnih resnic, kakor jih razlagajo gosposdarji naših misli, nočejo biti.

Sicer pa, ko smo zaznamovali njen značaj in značaj ljudi, ki so za njo, bi bilo prav za prav čudno, če bi se ne bila zaletela v nas. Kako naj dela drugače iz svojega duha vdane podložniške pokorščine, tega sicer res ne najlepšega, a prav gotovo najizrazitejšega slovenskega izročila? Kaj se ogleduješ z vzpetin, kam pelje pot? Mar ne vidiš, da že gre vodnik po njej? Kaj ti je mar cilja, ki nisi poklican, da ga iščeš? Cilj je dan, in naš vodnik ve zanj.

zoper voljo prizadetih. Pomislimo samo na Vojvodino, na Bosno, pa tudi na južno Srbijo! Nakopali bi si samo po nepotrebnem očitke priganjstva za tuje koristi. Naj si torej urede te stvari Hrvat in Srbi med seboj! Mi pa raje pometajmo pred svojim pragom. Saj se je nabralo že toliko prahu in nesnage pred njim, da že v lastno hišo ne moremo več.

Zato se nam zdi, da bi si najprej priborili ta vstop. Namesto, da bi mešetarili okoli in se šli veliko politiko zunaj, vzemimo lopato in pospravimo vse celostne smeti, ki nam jih je zapustil nacionalni centralizem na levi in desni strani vhoda.

Razlogov torej nimajo. Zato zmerjajo. Vsak, ki nima razlogov, pa bi se rad pokazal, zmerja. Tak je zakon duše. In v zmerjanju in samo v zmerjanju so res precej zadržani: žabja perspektiva, listič, zvitorepka, zlagani naslov, smeti...

Ali vendar, naše zaznamovanje bi ne bilo popolno, če bi ne dali nekaj dokazov zanj.

»Straža v viharju« na primer imenuje naš list neslovenski. Zato menda, ker ni nihče bolj dosledno držal slovenske zastave pokoncu, kakor mi. Pač pa je seveda slovenska ona.

Umsko in nravisveno raven tega lista pa podamo najbolje, če navedemo dvoje dejstev.

V lanski številki z dne 29. decembra smo prinesli uvodnik za 150 letnico Linhartove veseligre »Županova Micka«. Sestavek govori o pomenu tega prvega odrskega dela v slovenščini, ki se je z njo dvignila na raven omikanega jezika. S temile podčrtanimi besedami pa smo hoteli še posebej opozoriti Slovence na gledališko predstavo:

28. decembra t. l. je uprizorilo v režiji dr. Bratka Krefta slovensko »Narodno gledališče« v Ljubljani »Županovo Micko« z izvirnim Linhartovim besedilom.

Ugotavljamo, da v vsem sestavku ni bilo **nobene druge besede** o dr. Kreftu, s čimer pa seveda ne mislimo reči, da bi ga ne bili tudi večkrat omenili, če bi bilo za stvar in njeno razumevanje kakor koli potrebno.

»Straža v viharju« pa je stvar takole ponaredila:

..... »Slovenije« ni motilo, da ne bi [bila] ob stopetdesetletnici »Županove Micke« **posvetila** uvodnika z mastnim vložkom **slavospeva** marksističnemu »kulturniku«, našemu **dr. Kreftu**.

Nič nam ni treba, bi rekli, dostavljati tej ponaredbi, ki se oznamenjuje sama po nraveni, pa še skoraj bolj po umski strani.

Sicer pa, kakor že povedano, če izvzamemo prav izredno nizko raven, nas vse te stvari niso iznenadile ob razmerah, ki živimo v njih. Neveselo znamenje je najbolj, da so navsezadnje študentje, ki so potegnili zaveso pred vsakim samostojnim iskanjem. A spet je veselo znamenje, da je takih študentov tako malo, da ne štejejo, razen kot privesek.

Ošlak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Ameriška vojna misija v Radgoni.

Na dan 20. januarja 1919 je prišla v Radgono ameriška vojaška misija z nalogo, da se po naročilu antante na kraju samem prepriča o narodnostnih, upravnih in obmejnih razmerah.

Šef misije, višji generalštabni častnik armade Zedinjenih držav Severne Amerike, je prišel iz Francije. Spremljali so ga general Maister, zastopnik ljubljanske in graške deželne vlade za nemško-avstrijsko Štajersko ter še nekaj izvedencev.

Imel sem pravkar službo v garniziji, ko je avto omenjeno družbo pripeljal na trg pred magistratom. Stopil sem pred Amerikanca ter se mu naznanil kot postajni častnik v službi. Bil je pa očitno slabe volje. Na moje poročilo ni reagiral niti s pogledom.

Gospodje so nato odšli v mestno posvetovalnico. Tam so podali Amerikancu poročila, in sicer naš poveljnik nadporočnik Zeilhofer, župan Kodolič, okrajni glavar grof Stürgh, v glavnem pa najbolj prepričevalen protest podžupan dr. Kamnikar, da se zasedba nemške Radgone in njenega okraja po slovenskih četah preneha.

Kamnikar je že prej, ko je izvedel, za kaj gre, po svojih zaupnikih alarmiral civilno prebivalstvo z nasvetom, da se naj zbere na trgu pred magistratom. Tega radgonskim Nemcem ni bilo treba dvakrat reči. V petih minutah je bilo vse pred mestno hišo, in ko je med konferenco, na migljaj dr. Kamnikarja, magistratni sluga na magistratnem stolpu razobesil nemško zastavo, so po-

naprej pripravljenem načrtu razobesili tudi vsi ostali hišni posestniki nemške zastave.

Ta po Kamnikarju organizirana agitacija, katere namen je bil, da amerškemu častniku kot odposlancu antante, ki bo določala meje, dokaže, da je Radgona ki so jo zasedli Slovenci in jo zahtevajo zase, nemška in da želi ostati v mejah Nemške Avstrije, je temu prebrisanu v našo škodo seveda prav lepo uspela. Ko so visele nemške zastave, so zbrani Radgončani v kričanju »heil« podpirali Kamnikarjeve trditve, ki jih je utemeljeval pred misijo.

Celo popisano akcijo so Radgončani uprizorili tako rekoč pred očmi naših čet, dobro se zavedajoč, da se v navzočnosti Amerikanca ni bati našega nastopa.

Po dovršeni nalogi se je ameriška misija od magistrata napotila peš proti hotelu »Kaiser von Oesterreich«, spremljana s »heil« kričanjem vseh tam zbranih Radgončanov.

Vsebine poročila, ki ga je po povratku v Pariz podal šef misije o Radgoni in radgonskem okraju, si ni težko predstavljati. Prebivalstvo se mu je legitimiralo z nemškimi zastavami in kriki »heil«, okrajni glavar in mestni župan pa podžupan so se mu pa predstavili in protestirali v imenu svoje nemško-avstrijske vlade zoper krivično zasedbo nemškega ozemlja po Slovincih.

Amerikanec in na njegovem mestu vsak drugi tujec, ki ne pozna razmer in ne more vedeti, da je druga polovica Radgone tako imenovana Gornja Radgona, kakor tudi okolica, na primer Potrna, ki je predmestje Radgone ter Prekmurje itd., ki leži pred nosom Radgone, po 98% slovenska, je moral v pol ure svojega bivanja v Radgoni dobiti vtisk, da se je tam Nemcem zgodila krivica, ker Slovenci segajo po nemškem ozemlju, ga zasedajo in silijo vanj.

Glavna hiba pri vsem je bila, da ni bilo one-

mogočeno rovarjenje najbolj nevarnemu dr. Kamnikarju in da je bila dopuščena dvojna uprava. Vojaški zasedbi bi bila morala nujno slediti takojšnja odstavitev občinske, politično-upravne, sodne in davčne uprave ter postavitve naših uradnikov z istočasno podreditvijo vsega tega pod ljubljansko deželno vlado. Vzrok, da se to z naše strani ni zgodilo, je pa iskati v takrat prevladajočem mnenju, da bomo Slovenci na mirovni konferenci, ki bo določala meje, dobili vse, kar koli bomo zahtevali.

Razstrelitev broda čez Muro pri vasi Lutverci, ki leži ob cesti med Apačami in Gornjo Radgono.

Tako kot navedeni naslov se je glasilo povelje, ki sem ga dobil nekega večera, menda nekaj dni pred bitko v Radgoni, torej v času, ko je ozračje že precej dišalo po smodniku. Šlo je za brod, ki bi omogočil prevoz sovražnih oddelkov iz sosedne strani čez Muro, pot, po kateri so baje skrivaj že večkrat prihajali nemški ovaduh, posluščujoč se ga za oddajanje svojih poročil poljskega telefona, ki so ga v nočnih urah napeljali ob železni vrvi zraven broda.

Bila je mrzla zimska noč, ko sem z oddelkom kakih 20 mož v visokem snegu ogledoval prevozno napravo. Težke ledene plošče so skoraj zakrivalo deročo strugo, ki je tam bila začasna meja ali po takratnem demarkacijska črta.

Prvotno sem nameraval izvršiti povelje tako, da bi naprave malo poškodoval in izročil pritrjeni brod valovom, ki bi ga naj zanesli v sredino reke, in obenem odstranil pripomočke, da bi brod kdo dosegel. Ker mi pa vkljub emergičnemu nastopu in grožnjam na naši strani tih ob Muri stanujoči brodar Bauer ni hotel izročiti ključev, s katerimi je bil brod zaklenjen in priklenjen, mi ni kazalo drugega, kakor da sem razdejal napravo samo.

(Dalje prihodnjič.)

Opazovalec

Dr. Pavle Grošelj †

V ponedeljek 29. prosinca t. l. so položili v grob pri Sv. Križu v Ljubljani honorarnega profesorja medicinske fakultete slovenskega vseučilišča dr. Pavla Grošlja, slovenskega naravoslovca.

Dr. Pavle Grošelj je umrl zaradi operacije v grlu na zagrebški kliniki, kamor se je napotil pred kratkim. Rojen v Ljubljani 9. svečana 1885 je postal po promociji na dunajskem vseučilišču profesor na ženski gimnaziji v Ljubljani. Ker je že zgodaj začel pisati zraven leposlovnokritičnih sestavkov tudi naravoslovne stvari — spisal je leta 1909. tudi večje naravoslovno delo za izdajo zoološkega zavoda na Dunaju v nemškem jeziku — je zaslovel kot znanstvenik. Že leta 1917. ga je povabilo zagrebško vseučilišče, da bi prevzel službo prosektoarja v biološko-morfološkem zavodu in ga je na to leta 1919. imenovalo zagrebško vseučilišče za honorarnega predavatelja. Ko je po svetovni vojni postalo vprašanje slovenskega vseučilišča spet aktualno, je bil dr. Pavle Grošelj eden izmed tistih, ki so z vso srditostjo odklanjali vse predhodnje stopnje za slovensko vseučilišče in pa začasno ustanovitev slovenskih vseučiliških stolic v Zagrebu ter se je z vso njemu lastno duhovitostjo zavzemal za takojšnjo ustanovitev popolnega slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Leta 1922. je bil imenovan za docenta biologije na medicinski fakulteti slovenskega vseučilišča, zraven tega je ostal profesor na ljubljanski ženski gimnaziji. Urejeval je tudi znanstveni obzorik »Proteus«, v katerem je priobčeval naravoslovne sestavke, ki so bili v znanstvenem in leposlovnem pogledu na višini.

Dr. Pavle Grošelj je bil odločen in brezobziren Slovenec, kar je treba poudariti še posebno zato, ker ga nekateri hočejo postaviti na manj slovensko stran. Nikoli ni bil jugosloven. Bil je v vseh znanstvenih stvareh podkovan, slovenski kulturni človek in pa pravi ljubljancin. Nenavadno duhovit je z bistro in ostro satiro obvladal vsako družbo, v katero je zašel. Delal je pozitivno za slovenstvo. Naj počiva v miru v slovenski zemlji na ljubljanskem polju!

Razstava slovenskega krajinarja Eda Deržaja

V ljubljanskem umetnostnem paviljonu je razstavil slikar Edo Deržaj 120 svojih del, samih pokrajin. Lanskega aprila je pa priredil pri Ulrichu v Zagrebu razstavo, ki je dosegla med Hrvati popoln uspeh. E. Deržaj, ki je živel daljši čas v Angliji, kjer so pripoznali njegovo slikarsko kakovost, je planinec in njegova slikarska dela povečujejo slovenska gorovja in planine. Zraven oljnatih slik je razstavil tudi okoli 40 akvarelov, dovršenih v tehniki, ki se jim pozna angleška šola. Med njimi so naravnost delikatne stvari n. pr. »Zimski dan« s temačnim razpoloženjem. Deržaj, slikar slovenskih alp, podaja motive iz triglavskega pogorja in motive ob Savi okoli Šmarne gore, prav kakor naš največji in daleč po Evropi znani slikar naših visokih alp Marko Pernhart (Pernat) pred 90. in 80. leti. Če je pa Pernhart slikal stvarnost in objektivnost, slika Deržaj izpremembe v naravi. Tudi v akvarelih išče mogočnost oblik naših visokih Alp, n. pr. v »Studorju«, »Uskovnici«, »Komni iz Uskovnice« itd., v kamenitnem miru in spet v južnih saph, ki vale oblake — vse to v zelenih, rdečkah, sivih in črnkah odtenkih. Med temi akvareli vpliva »Špiček« posebno mogočno, medtem ko »Po dežju« spominja na lahkoto japonske slikarje. Deržaj jeve oljnate slike so delane s čopičem in z nožem, kakor nanese predmet in kakršno je občutje, ki naj ga podaja. Med njimi so mogočni, monumentalni gorski pogledi n. pr. »Mišelji vrh« z veličastnimi skalnatimi skladi in mirnim ozadjem, »Frdamane police« v ozadju z divjimi višavami, spodaj z jutranjimi meglami, »V snegu« (Zelnarica s Hribaric), »Pesem gora« z divjanjem gorskih elementov, »Tesnoba« z divjimi oblikami, »Privid« v ozadju s Triglavom, ki ga je zapadel poletni sneg itd. Držajeve alpske pokrajine bo razumel popolnoma tisti, ki pozna naše alpe in ki se je vživel v naravo visokih pogorij. Ker podaja Deržajev čopič in nož impresije naše zemlje in tistega njenega dela, ki daje človeku duhovno ravnotežje, če se mu prepusti, posebno pa še v današnjih zmedenih časih, ko se tudi v oblikujočo umetnost vrivajo zopernaturne spake, se nam zdi potrebno, da poudarimo, da je Deržajevo umetnost treba upoštevati in pripoznati tudi zaradi tega, ker je zdrava in raste iz slovenske zemlje. Pripomnimo le še, da je Deržaj razstavil tudi še nekaj akvarelov, ki jih je svoje dni napravil v Londonu, in pa nekaj novjših akvarelov in risb s peresom iz Skoplja, kjer je bil nekaj časa pri vojaki.

—a—

Poljska na novi poti

V Parizu je dne 23. p. m. zboroval poljski narodni svet. Za predsednika je bil izvoljen Paderewski, prvi predsednik poljske republike po vojni. Zaznambe vredne so besede, s katerimi je prevzel predsedstvo. Glede prihodnje državne oblike je menil, da se bo pač prilagodila pogojem, ki bodo dani po zmagi. Ostro je obsodil poljske vlade zadnjih let, ki da so največ odgovorne za usodo, ki je doletela Poljsko. Toda žrtvovana kri in udarci usode, ki so zadeli domovino, morajo biti Poljakom v poduk. Najti morajo političen sestav, ki bo družil načela demokratične enakosti in osebne svobode in stalno, močno vlado.

Ta obsodba nesposobnih političnih visokomercer, ki so pognali Poljsko v prepad, mora razveseliti vsakega demokratično mislečega človeka, zlasti vsakega demokratičnega Slovana. Toda spet se vprašuje človek, ali je bilo treba tistega prav tako divjega kakor neumnega centralizma, s katerim so samozvani poljski slahčiči hoteli vladati poljsko državo? Državo, v kateri je bilo kaki dve petini narodnih manjšin in v kateri so bile povrh še velikanske kulturne in gospodarske razlike, komaj kaj manjše, kakor v Jugoslaviji. Mar je res treba, da dobi nekaj nepresodnih, ljudstvu tujih in njegovo dušo in omiko nerazumevajočih ljudi pod raznimi državotvornimi gesli vso oblast nad državo, da jo potem pripelje v pogin?

Poljakom želimo, zaradi njih bodočnosti jim želimo, da uresničijo besede svojega prvega predsednika. A uresničijo jih ne bodo, če ne naredo trdnega sklepa, da nima nacionalistična svojat, nesposobna in koruptna, nobenega mesta v prihodnji svobodni Poljski, razen v tistih taboriških, v katere so spravljali resnične poljske domoljube.

Potem pa ne bo več zginila Poljska, tudi s političnega zemljevida ne.

Film ali gledišče

Že se je nekoč pri nas reklo z vidnega mesta: film služi zabavi, gledišče za estetično in moralno vzgojo ter za umetniške pobude. To ostane načelo, četudi je danes, žal, večkrat narobe, kar je tudi že bilo ugotovljeno. Kako pa razume te stvari naša mladina, ta »up naroda« in bodočnosti?

Včasih so se dijaki postavljali s tem, da so znali na pamet celega ali del Prešerna ali Gregorčiča. To so bile namreč izvenšolske, zasebne zadeve dijaka. Dalje so bili dijakom priljubljeni posebni strogi izpiti iz narodne zgodovine (takrat pač, žal samo avstro-ogrske zgodovine). Kaj pa delajo dandanašnji dijaki v prostem času? Moški do brezumja trenirajo in lomijo svoje ude, pa so še manj odporni kot so bili stari, dijakinje pa ure in ure rišejo, študirajo in zbirajo filmske »dive« in »zvezdnike«. V ta namen so naročene na posebne »strokovne« obzornike, kjer najdeš med drugim globokoumno »študijo« o zvezdnikih pod naslovom »Kdo je komu mož in kdo komu žena«. Kaj takega bi pač morala oblast, če druga ne, vsaj šolska, najstrožje prepovedati. Res ni v tem nič takega, kar bi mogel naš zakon naravnost preganjati, a tratenje časa, v teh posebej naših razmerah, s takim neumnostmi (primernega izraza za te stvari slovenščina niti ne premore ali pa ga ne najdem) je več kot samo kaznivo.

V tihi uri sem se večkrat trudil, da bi si pred očil kak motiv ali doživljanje ali misel ali podoba iz filmov, ki sem jih videl — a zaman! Videl sem vsaj tiste tako zvane dobre, zelo obiskane in hvalljene filme, ki so mi bili takrat celo všeč. Že čez nekaj ur je bilo izzvenevanja v doživljanju konec! Stroj pač ne ustvarja živih bitnosti. Največ veselja so mi napravili še žurnali z naravnimi posnetki, ki bi pa morali biti številnejši. Zato vem, da me film umetniško (vtiskov na slikarja ali glasbenika ne morem poznati) ne oplaja kot n. pr. življenje samo ali knjiga, gledišče, podoba ali pesem. Menim, da bo to morda edina in največja ovira do zadnjega, umetniškega vzpona filmskega uspeha.

In če pri tem pomislim, da so danes pri nas (in najbrž povsod) pokolenja mladine, ki se vzgajajo izključno samo ob filmu (kdo pa bi še danes

Našim prijateljem!

Naš tednik »Slovenijo« je treba razširiti kar največ mogoče. Prepričani smo, da to žele ne le naši dosedanji naročniki, ampak vsi prepričani Slovenci. Zato prosimo vse naše naročnike in prijatelje, da naj nam pridobivajo novih naročnikov. To zato, da list tvorno podpro in pa da se slovenska misel čimbolj razširi. Našemu tedniku je treba že zaradi kritja stroškov, ki so veliki, novih plačujočih naročnikov, da ne omagamo.

Uprava tednika »Slovenija«

sedel pri obsežnih romanih Sienkiewicza ali Tolstega?!), me je strah vprašanja, kako bo ta mladina kdaj ustvarila kaj duhovnih vrednot n. pr. čisto umetnost...

NB. Izrabim to priliko in izrazim željo, da bi rad videl več žurnalov, ki naj prinašajo čim več posnetkov naravnih znamenitosti iz vseh delov sveta, pa tudi človeških znamenitosti in dogodkov, ne pa same parade in zopet parade, samo vojsko in aeroplane in pa tiste politične dogodke, ki služijo samo propagandi in izzivajo pri mirnem, zrelem gledalcu le odpor.

S.

Mali zapiski

Slovenci, učite se slovenščine!

Napadi na slovenski uradni jezik niso nova stvar! Zdaj, ko smo ob 20 letnici Jugoslavije slišali toliko lepega o napredku v Sloveniji, da bi kdo mislil, da smo bili pred dvema desetletjema res še nomadi, si pa obnovimo bežno še napredek slovenskega jezika v uradih. Ugotoviti se da le eno dejstvo: vedno huje! V vlogah strank in celo podrejenih uradov mrgoli izrazov kot: broj, ministarstvo, srednja nastava (sklanja se seveda po slovensko!); posebno se odlikujejo naši športni klubi s svojimi poročili in prošnjami, kjer slovenskih izrazov sploh ne poznajo kot je videti (skok u vis itd.). Hudo je, da morajo slovenski uradniki sprejemati takšne vloge, še slabše, da naša oblastva podpirajo in nagrajujejo takšne posameznike in društva! Vidi se zopet, kako je pri nekaterih seme unitarizma padlo na plodna tla...

V opoziciji tako, na vladi pa tako.

Jugoslovenski »Narodni list« se preroka z »Obzorom« o raznih samoupravah. Pri tem dela reklamo za svojo demokratičnost, češ da je njegov glavni urednik dr. B. G. Angjelinović 12. aprila leta 1932. interpeliral zaradi uvedbe samouprav.

Mi se danes ne bomo ukvarjali z vprašanjem, če bi bila taka samouprava, kakor jo je predlagal Angjelinović, zadostna in prava. Toda zanimivo je, da se pehajo jugosloveni za samoupravo zmeraj samo takrat, kadar so v opoziciji. Brž ko so na vladi, pa pozabljajo na vsa lepa načela in obljube. Kajti tudi za največjo umsko preproščino mora biti očitno, da je pač najpametneje, biti za samoupravo takrat, ko ima človek mogočnost, da jo izvede in uresniči. Če pa kdo ne izvede kake stvari takrat, ko jo lahko, mu nihče na svetu ne bo verjel, da je zanjo takrat, ko je brez moči. Zlasti še, ko je bila vsakteremu danega časa na pretek, da jo napravi z vso lagodnostjo in korenitostjo.

Še več, takih interpelacij ne bo imel noben presoden človek za resne.

Res pa je, da jugosloveni Angjelinovićeve zvrsti niso edini, ki imajo take politične navade.

Pričakovanje ob sporazumu

V »Delavski politiki« beremo tele besede o dvomih in upih spričo sporazuma in njegovih nasledkov:

Od sporazuma smo pričakovali vsi jasnost, svobodo in demokracijo. Mislili smo, da bo mogoča takoj svobodna resna obravnava o vseh važnih vprašanjih, ki je bila nad deset let zatrta, je mogel posamezni državljan le skrivaj ugibati to in ono. Sprejetje sporazuma je bilo res pravo olajšanje te duhovne more in če bi bili sporedno s sporazumom dobili tudi svobodo mnenja in besede, bi bila prejšnja duhovna stiska že domala prebrodena. Sporazum je razvozlat misli, iniciative, zbudil je voljo aktivnosti v sodelovanju v javnem življenju. Tvorni duh je bil takrat v najboljšem razpoloženju, da pospešuje dobrobiti sporazuma.

Ni se pa zgodilo tako, kakor smo pričakovali. — Razproščeni duh, volja in energija naroda se zaradi neizpremenjenih razmer niso mogli uveljavljati, kar ima zopet ta posledek, da se vsa narodova volja in energija razgublja po razkrojenih silah naroda.

Za šalo

1. Znana ljubljanska tvrdka s papirjem prodaja odjemalcem med drugim toaletni papir, ki pa ima na ovitku veliko neslovensko reklamo. Ali so morda odjemalci tega blaga številnejši na jugu?! Včasih tam papirja še rabili niso...

2. Pred kratkim se je podražil celo toaletni papir. Nekdo je pripomnil, da zato, ker ga izvažajo (Jugoslavija mora namreč izvažati v neko sosedno državo, poročajo listi) na zahodno fronto... Mogoče sedaj že tudi na severno...?!

Nacionalen sklep

Francoski vojni minister je dejal baje lanskega aprila nekemu zaupniku nemškega pariškega poslanika, da je vojna z Nemčijo neizogibna zaradi njene politike nasproti Češki in Poljski.

Iz te ugotovitve izvaja nemški dnevnik »Völkischer Beobachter«, da je imela Francija že davno namene, izzvati vojno z Nemčijo.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana.

slovenske enote ni prav nič zamotano in da se lahko izvrši od danes na jutri. Vse kaj drugega pa je z vprašanji drugih pokrajin. Hrvatje so takoj ob sklepu sporazuma povedali, da z ustanovitvijo hrvaške banovine še ni dokončno rešeno vprašanje njenega obsega. Kajti po njihovem mnenju teži k njim še mnogo krajev izven njenih današnjih mej. Zlasti omenjajo vojvodinske in bosanske Hrvate, prepričani so pa tudi, da bi se večina mohamedanskih Bosancev izrekla zanje. Sicer pa navajamo raje nekaj stavkov iz »Hrvaškega dnevnika« z dne 29. letošnjega januarja, ki jih moramo šteti na nekakšno poluradno izjavo sedanjega podpredsednika vlade. Takole pravi med drugim:

Ni Hrvata, ki bi mogel pristati na sedanjo prostorno pristojnost Hrvaške ob predpostavki, da se bodo oblikovale samo tri enote. Ne smemo pozabiti, da se kraji, kjer prebivajo muslimani, ne smejo šteti za nikogaršno deželo, ki bi se naj prepustila zasedbi sedanjih bojevnikov za nepravilno rešitev državnega vprašanja. Taka ravnava z muslimani vznevoljuje vsakega Hrvata, ker muslimani ne morejo biti državljani druge vrste. . . . . Morla poroče kdo, da muslimani niso narodno opredeljeni, toda na to odgovorjamo, da morejo samo muslimani odgovoriti na vprašanje, v katero banovino hočejo priti. To pa je mogoče doseči samo z volitvami.

Razvoj naših notranjih razmer gre v smeri federacije, aZ federacijo se je izjavila tako Demokratska stranka kakor JRZ. Pri tem pa ne smemo pozabiti neke okoliščine. Ko je ruski car Aleksander I. leta 1805. prosil, predsednika Ameriških zedinjenih držav Jeffersona, da ga sezna z ameriško federalno ustavo, ga je ta opozoril na »nemogočnost, da bi federalizem deloval brez svobode«. Tudi južnoameriške države so bile organizirane na federalistični podstavi in nekatere so po obliki še danes federacije, toda federalistična misel je bila dejansko pokopana, ko je bila odpravljena demokracija. Sovjetska zveza je tudi po obliki zvezna država, ki sestoji iz 11 zveznih republik, 22 avtonomnih republik, devetsamoupravnih pokrajin in devet narodnih okrajev. To se pravi, da je Sovjetska zveza sestavljena iz 51 avtonomnih enot. Toda vsakemu je znano, kako majhna je neodvisnost teh enot, četudi se lahko vsaka od njih po besedah ustave iz 1936. leta odcipi od Zveze. To je zato, ker vlada v Sovjetski zvezi diktatura. Ne more biti torej federacije brez svobode in demokracije. Zato je potrebno najprej uvesti svobodo in demokratizem, pa šele potem postaviti vso državno skupnost na zvezno podstavo. Kdor se izmika volitvam, temu ni niti do federacije niti do demokracije.

Načelno se ne da tem besedam v nobenem pogledu in z nobene strani prigovarjati. Samo s stališča praktične politike bi dodali dvoje pripomb.

Prva je ta, da brez svobodoumnih političnih zakonov ne more biti besede o demokraciji, torej tudi o federaciji ne. Čemu volitve, ki bi se vodile, ne da bi se smeli poučiti volilci o njih pomenu v svobodno osnovanih političnih organizacijah, na svobodnih zborovanjih in po svobodnem tisku. Zlasti brez zadnjega nima pomena, govoriti o svobodnih volitvah. Zdi se pa, da bi ga radi nekateri preprečili s sklicevanjem na zunanje-politični položaj. Povedali smo že, da se ta pomislek lahko upošteva na ta način, da naj bi bila svoboda tiska omejena v zunanje-političnih situacijah, v notranje-političnih pa naj bi take omejitve ne bilo. S tem bi bili vsi resni pomisleki zoper

novodoben tiskovni zakon brez osnove, če bi pa kdo le še hotel omejitev, bi samo dokazal, da mu za svoboden tisk sploh ni.

Druga je pa stvar glede notranje razdelitve države. Mi Slovenci, vsaj pravi, demokratični Slovenci, ne moremo zeleti drugega, kakor da pride v vseh pokrajinah ljudska volja do veljave. Dokler tega ni, bo tudi naša samostojnost in svoboda zmeraj ogrožena. Zato se ne smemo gnati, da bi se zdajci osnovala kaka enota, ki bi bila zoper voljo prizadetih. Pomislimo samo na Vojvodino, na Bosno, pa tudi na južno Srbijo! Na-

Iz totalitarnega podzemlja

V Ljubljani izhaja tednik »Straža v viharju«. Izdajajo ga ljudje, ki so jim od vsega začetka jasna in dognana vsa vprašanja, nad katerimi si belijo glave drugi na tem svetu. Noben dvom jim ne razjeda duš. Z vdanostjo ovčje črede hodijo za vodnikom, ki se jim je postavil na čelo. Taka stvar seveda ni kdo ve kaj težavna, treba je zanj samo nekaj posebnih lastnosti razuma in značaja. Tako jim je mnogo prihranjenega, kajti čudna so včasih pota na tem svetu, in težka je odločitev. Njim ni mar takega iskanja. Kod gre pot in kje se neha, ni njihna stvar in ne njihna odgovornost. Njihna stvar je samo, obmeketati tiste, ki se jim zdi, da imajo pravico, razmišljati o poti in cilju, ali ki se celo povzpensajo na vzpetine ob potu, da vidijo, če in kje je tam spredaj prepad, ki drvi čreda vanj. Razgovarjati se z njimi nima pomena: brž ko imaš svoje misli, te ozmerjajo.

»Straža v viharju« in ljudje za njo so seveda brezpogojno v službi določene stranke. Kar ta dela, je dobro, je celo najboljšo. Zato pa je seveda slab tisti, ki ni zanj, a še slabši, sploh najslabši, ki je zoper njo. Razlogi? Čemu!

Da ljudem take zvrsti »Slovenija« ni všeč, je samoobsešno. Nemogoče je celo, da bi bilo drugače. Mi, ki zmeraj vabimo h kritičnosti s stališča slovenske skupnosti, ki nismo in ne bomo klenili pred nobenim malikom, pa če ga nam magari postavijo na oltar, ne moremo biti dopadljivi takim, ki so se kritičnosti in lastni sodbi odpovedali. Zato se seveda s »Stražo« ne mislimo prerekatati. Za razloge ni njim, za zmerjanje ni nam.

Ali — našim bralcem moramo vendar prav na kratko povedati, za kaj gre. »Straža« se je namreč zaletela v nas, češ glejte jih, drugače mislijo kakor mi, in spoznavalci in oznanjevalci večnih političnih resnic, kakor jih razlagajo gospodarji naših misli, nočejo biti.

Sicer pa, ki smo zaznamovali njen značaj in značaj ljudi, ki so za njo, bi bilo prav za prav čudno, če bi se ne bila zaletela v nas. Kako naj dela drugače iz svojega duha vdane podložniške pokorščine, tega sicer res ne najlepšega, a prav gotovo najizrazitejšega slovenskega izročila. Kaj se ogleduješ z vzpetin, kam pelje pot? Mar ne vidiš, da že gre vodnik po njej? Kaj ti je mar cilja, ki nisi poklican, da ga iščeš? Cilj je dan, in naš vodnik ve zanj.

Razlogov torej nimajo. Zato zmerjajo. Vsak, ki nima razlogov, pa bi se rad pokazal, zmerja. Tak je zakon duše. In v zmerjanju in samo v zmerjanju so res precej nadarjeni: žalba perspektiva, listič, svitorepka, zlagani naslov, smeh,

kopali bi si samo po nepotrebnem očitek priganjstva za tuje koristi. Naj si torej uredite te stvari Hrvati in Srbi med seboj! Mi pa raje pometajmo pred svojim pragom. Saj se je nabralo že toliko prahu in nesnage pred njim, da še v lastno hišo ne moremo več.

Zato se nam zdi, da bi si najprej priborili ta vstop. Namesto, da bi mešetarili okoli in se šli veliko politiko zunaj, vzemimo lopato in pospravimo vse celostne smeti, ki nam jih je zapustil nacionalni centralizem na levi in desni strani vhoda.

Ali vendar, naše zaznamovanje bi ne bilo popolno, če bi ne dali nekaj dokazov zanj.

»Straža v viharju« na primer imenuje naš list neslovenski. Zato menda, ker ni nihče bolj dosledno držal slovenske zastave pokoncu, kakor mi. Pač pa je seveda slovenska ona, ko se puli za unitaristično stranko, ki v svojem naslovu še slovenskega imena ne pozna. In ki so jo **svoje dni nacionalistični »Pohod« in njegovih dediči v jugoslovenstvu že kar z dopadenjem omenjali.**

Umsko in npravstveno raven tega lisat pa podamo najbolje, če navedemo dvoje dejstev.

V lanski številki z dne 29. decembra smo prinesli uvodnik za 150 letnico Linhartove veseligre »Županova Micka«. Sestavek govori o pomenu tega prvega odrskega dela v slovenščini, ki se je z njo dvignila na raven omikanega jezika. S temile podčrtanimi besedami pa smo hoteli še posebej opozoriti Slovence na gledališko predstavo:

28. decembra t. l. je uprizorilo v režiji dr. Bratka Krefta slovensko »Narodno gledališče« v Ljubljani »Županovo Micko« z izvirnim Linhartovim besedilom.

Ugotavljamo, da v vsem sestavku ni bilo **nobene druge besede** o dr. Kreftu, s čimer pa seveda ne mislimo reči, da bi ga ne bili tudi večkrat omenili, če bi bilo za stvar in njeno razumevanje kakor kol potrebno.

»Straža v viharju« pa je stvar takole ponaredila:

..... »Slovenije« ni motilo, da ne bi (bila) ob stopetdesetletnici »Županove Micke« **posvetila** uvodnika z mastnim vložkom **slavospeva** marksističnemu »kulturniku«, namreč **dr. Kreftu.**

Nič nam ni treba, bi rekli, dostavljati tej ponaredbi, ki se oznamenjuje sama po npravni, pa še skoraj bolj po umski strani.

Sicer pa, kakor že povedano, če izzvujemo prav izredno nizko raven, nas vse te stvari niso iznenadile ob razmerah, ki živimo v njih. Neveselo znamenje je najbolj, da so navsezadnje študentje, ki so potegnili zaveso pred vsakim samostojnim iskanjem. A spet je veselo znamenje, da je takih študentov tako malo, da ne štejejo, razen kot privesek. In skoraj se nam zdi, da so prav za prav morali dobiti za to stvar nalogo od gospodarjev svojega prepričanja, nalogo, ki nas spravlja v isto vrsto z jugoslovansko-nacionalno »Našo mislijo«.

Še tole: »Slovenec« se je zdelo, da to umsko in npravstveno nizkost poda v poudarjenem tisku!

Oslak Ferdinand:

Spomini na osvobodilne boje za Štajersko in Koroško v l. 1918-1920

(Nadaljevanje.)

Ameriška vojna misija v Radgoni.

Na dan 20. januarja 1919 je prišla v Radgono ameriška vojaška misija z nalogo, da se po naročilu antante na kraju samem prepriča o narodnostnih, upravnih in obmejnih razmerah.

Šef misije, višji generalštabni častnik armade Zedinjenih držav Severne Amerike, je prišel iz Francije. Spremljali so ga general Maister, zastopnik ljubljanske in graške deželne vlade za nemško-avstrijsko Štajersko ter še nekaj izvedencev.

Imel sem pravkar službo v garniziji, ko je avto omenjeno družbo pripeljal na trg pred magistratom. Stopil sem pred Amerikanca ter se mu naznanil kot postajni častnik v službi. Bil je pa očitno slabe volje. Na moje poročilo ni reagiral niti s pogledom.

Gospodje so nato odšli v mestno posvetovalnico. Tam so podali Amerikanecu poročila, in sicer naš poveljnik nadporočnik Zeilhofer, župan Kodolčič, okrajni glavar prof. Stürgh, v glavnem pa najbolj prepričevalen protest podžupan dr. Kamnikar, da se zasedba nemške Radgone in njenega okraja po slovenskih četah preneha.

Kamnikar je že prej, ko je izvedel, za kaj gre, po svojih zaupnikih alariral civilno prebivalstvo z nasvetom, da se naj zbere na trgu pred magistratom. Tega radgonskim Nemcem ni bilo treba dvakrat reči. V petih minutah je bilo vse

pred mestno hišo, in ko je med konferenco na migljaj dr. Kamnikarja magistratni sluga na magistratnem stolpu razobesil nemško zastavo, so po naprej pripravljenem načrtu razobesili tudi vsi ostali hišni posestniki nemške zastave.

Ta po Kamnikarju organizirana agitacija, katere namen je bil, da ameriškemu častniku kot odposlancu antante, ki bo določala meje, dokaže, da je Radgona ki so jo zasedli Slovenci in jo zahtevajo zase, nemška in da želi ostati v mejah Nemške Avstrije, je temu prebrisancu v našo škodo seveda prav lepo uspela. Ko so visele nemške zastave, so zbrani Radgončani v kričanju »heil« podpirali Kamnikarjeve trditve, ki jih je utemeljeval pred misijo.

Celo popisano akcijo so Radgončani uprizorili tako rekoč pred očmi naših čet, dobro se zavedajoč, da se v navzočnosti Amerikanca ni bati našega nastopa.

Po dovršeni nalogi se je ameriška misija od magistrata napotila peš proti hotelu »Kaiser von Oesterreich«, spremljana s »heil« kričanjem vseh tam zbranih Radgončanov.

Vsebine poročila, ki ga je po povratku v Pariz podal šef misije o Radgoni in radgonskem okraju, si ni težko predstavljati. Prebivalstvo se mu je legitimiralo z nemškimi zastavami in kriki »heil«, okrajni glavar in mestni župan pa podžupan so se mu pa predstavili in protestirali v imenu svoje nemško-avstrijske vlade zoper krivično zasedbo nemškega ozemlja po Slovenceh.

Amerikanec in na njegovem mestu vsak drugi tujec, ki ne pozna razmer in ne more vedeti, da je druga polovica Radgone tako imenovana Gornja Radgona, kakor tudi okolica, na primer Potrna, ki je predmestje Radgone ter Prekmurje

itad., ki leži pred nosom Radgone, po 98% slovensko, je moral v pol ure svojega bivanja v Radgoni dobiti vtisk, da se je tam Nemcem zgodila krivica, ker Slovenci segajo, zasedajo in silijo v nemško ozemlje.

Glavna hiba pri vsem je bila, da ni bilo onemogočeno rovarjenje najbolj nevarnemu dr. Kamnikarju in da je bila dopuščena dvojna uprava. Vojaški zasedbi bi bila morala nujno slediti takojšnja odstavitev občinske, politično-upravne, sodne in davčne uprave ter postavitve naših uradnikov z istočasno podreditvijo vsega tega pod ljubljansko deželno vlado. Vzrok, da se to z naše strani ni zgodilo, je pa iskati v takrat prevladajočem mnenju, da bomo Slovenci na mirovni konferenci, ki bo določala meje, dobili vse, kar koli bomo zahtevali.

Razstrelitev broda čez Muro pri vasi Lutverci, ki leži ob cesti med Apačami in Gornjo Radgono.

Tako kot navedeni naslov se je glasilo povelje, ki sem ga dobil nekega večera, menda nekaj dni pred bitko v Radgoni, torej v času, ko je ozračje že precej dišalo po smodniku. Šlo je za brod, ki bi omogočil prevoz sovražnih oddelkov iz sosedne strani čez Muro, pot, po kateri so baje skrivaj že večkrat prihajali nemški ovaduhi, poslužujoč se ga za oddajanje svojih poročil poljskega telefona, ki so ga v nočnih urah napeljali ob železni vrvi zraven broda.

Bila je mrzla zimska noč, ko sem z oddelkom karkih 20 mož v visokem snegu ogledoval prevozno napravo. Težke ledene plošče so skoraj zakrivale deročo strugo, ki je tam bila začasna meja ali po takratnem demarkacijska črta.

Opazovalec

Dr. Pavle Grošelj †

V ponedeljek 29. prosinca t. l. so položili v grob pri Sv. Križu v Ljubljani honorarnega profesorja medicinske fakultete slovenskega vseučilišča dr. Pavla Grošlja, slovenskega naravoslovca.

Dr. Pavle Grošelj je umrl zaradi operacije v grlu na zagrebški kliniki, kamor se je napotil pred kratkim. Rojen v Ljubljani 9. svečana 1885 je postal po promociji na dunajskem vseučilišču profesor na ženski gimnaziji v Ljubljani. Ker je že zgodaj začel pisati zraven leposlovnokritičnih sestavkov tudi naravoslovne stvari — spisal je leta 1909. tudi večje naravoslovno delo za izdajo zoološkega zavoda na Dunaju v nemškem jeziku — je zaslovel kot znanstvenik. Že leta 1917. ga je povabilo zagrebško vseučilišče, da bi prevzel službo prosekterja v biološko-morfološkem zavodu in ga je na to leta 1919. imenovalo zagrebško vseučilišče za honorarnega predavatelja. Ko je po svetovni vojni postalo vprašanje slovenskega vseučilišča spet aktualno, je bil dr. Pavle Grošelj eden izmed tistih, ki so z vso srditostjo odklanjali vse predhodnje stopinje za slovensko vseučilišče in pačasno ustanovitev slovenskih vseučiliških stolic v Zagrebu ter se je z vso njemu lastno duhovitostjo zavzemal za takojšnjo ustanovitev popolnega slovenskega vseučilišča v Ljubljani. Leta 1922. je bil imenovan za docenta biologije na medicinski fakulteti slovenskega vseučilišča, zraven tega je ostal profesor na ljubljanski ženski gimnaziji. Urejeval je tudi znanstveni obzorik »Proteus«, v katerem je priobčeval naravoslovne sestavke, ki so bili v znanstvenem in leposlovnem pogledu na višini.

Dr. Pavle Grošelj je bil odločen in brezobziren Slovenec, kar je treba poudariti še posebno zato, ker ga nekateri hočejo postaviti na manj slovensko stran. Nikoli ni bil jugosloven. Bil je v vseh znanstvenih stvareh podkovan slovenski kulturni človek in pa pravi Ljubljčan. Nenavadno duhovit je z bistro in ostro satiro obvladal vsako družbo, v katero je zašel. Delal je pozitivno za slovenstvo. Naj počiva v miru v slovenski zemlji na ljubljanskem polju!

Razstava slovenskega krajinarja Eda Deržaja

V ljubljanskem umetnostnem paviljonu je razstavil slikar Edo Deržaj 120 svojih del, samih pokrajin. Lanskega aprila je pa priredil pri Ulrichu v Zagrebu razstavo, ki je dosegla med Hrvati popoln uspeh. E. Deržaj, ki je živel daljši čas v Angliji, kjer so pripoznali njegovo slikarsko kakovost, je planinec in njegova slikarska dela povečujejo slovenska gorovja in planine. Zraven oljnatih slik je razstavil tudi okoli 40 akvarelov, dovršenih v tehniki, ki se jim pozna angleška šola. Med njimi so naravnost delikatne stvari n. pr. »Zimski dan« s temačnim razpoloženjem. Deržaj, slikar slovenskih Alp podaja motive iz triglavskega pogorja in motive ob Savi okoli Šmrane gore, prav kakor naš največji in daleč po Evropi znani slikar naših visokih alp Marko Pernhart (Pernat) pred 90. in 80. leti. Če je pa Pernhart slikal stvarnost in objektivnost, slika Deržaj izpremembe v naravi. Tudi v akvarelih išče mogočnost oblik naših visokih Alp, n. pr. v »Studorju«, »Uskovnici«, »Komni iz Uskovnice« itd., v krasnem miru in spet v južnih saph, ki vale oblake — vse to v zelenih, rdečkastih, sivih in črnkastih odtenkih. Med temi akvareli vpliva »Špik« posebno mogočno, medtem ko v »Po dežju« spominja na lahkoto japonske slikarije. Deržaj jeve oljnate slike so delane s čopičem in z nožem, kakor nanese predmet in kakršno je občutje, ki naj ga podaja. Med njimi so mogočni, monumentalni gorski pogledi n. pr. »Mišelj vrh« z veličastnimi skalnatimi skladi in mirnim ozadjem, »Frdamane police« v ozadju z divjimi višavami, spodaj z jutranjimi meglami, »V snegu« (Zelnarica s Hribaric), »Pesem gora« z divjanjem gorskih elementov, »Tecnoba« z divjimi oblikami, »Privid« v ozadju s Triglavom, ki ga je zapadel poletni sneg itd. Držajeve alpske pokrajine bo razumel popolnoma tisti, ki pozna naše Alpe in ki se je vživel z naravo visokih pogorij. Ker opeva Deržajev čopič in nož impresije naše zemlje in tistega njenega dela, ki daje človeku duhovno ravnotežje, če se mu prepusti; posebno pa še v današnjih zmedenih časih, ko se tudi v oblikujočo umetnost vrivajo zopernaturne spake, se nam zdi potrebno, da poudarimo, da je Deržajeva umetnost treba upoštevati in pripoznati tudi zaradi tega, kre je zdrava in raste iz slovenske zemlje. Pripomnimo le še, da je Deržaj razstavil tudi še nekaj akvarelov, ki jih je svoje dni napravil v Londonu, in pa nekaj novejših akvarelov in risb s peresom iz Skoplja, kjer je bil nekaj časa pri vojakihi.

Poljska na novi poti

V Parizu je dne 25. p. m. zboroval poljski narodni svet. Za predsednika je bil izvoljen Paderewski, prvi predsednik poljske republike po vojni. Zaznambe vredne so besede, s katerimi je prevzel predsedstvo. Glede prihodnje državne oblike je menil, da se bo pač prilagodila pogojem, ki bodo dani po zmagi. Ostro je obsodil poljske vlade zadnjih let, ki da so največ odgovorne za usodo, ki je doletela Poljsko. Toda žrtvovana kri in udarci usode, ki so zadeli domovino, morajo biti Poljakom v poduk. Najti morajo političen sestav, ki bo družil načela demokratične enakosti in osebne svobode in stalno, močno vlado.

Ta obsodba nesposobnih političnih visomercev, ki so pogнали Poljsko v prepad, mora razveseliti vsakega demokratično mislečega človeka, zlasti vsakega demokratičnega Slovana. Toda spet se vprašuje človek, ali je bilo treba tistega prav tako divjega kakor neumnega centralizma, s katerim so samozvani poljski slabčiči hoteli vladati poljsko državo? Državo, v kateri je bilo kaki dve petini narodnih manjšin in v kateri so bile površ še velikanske kulturne in gospodarske razlike, komaj kaj manjše, kakor v Jugoslaviji. Mar je res treba, da dobi nekaj nepresodnih, ljudstvu tujih in njegovo dušo in omiko nerazumevaločih ljudi pod različnimi državotvornimi gesli vso oblast nad državo, da jo potem pripelje v pogin?

Poljakom želimo, zaradi njih bodočnosti jim želimo, da uresničijo besede svojega prvega predsednika. A uresničijo jih ne bodo če ne naredo trdnega sklepa, da nimaj nacionalistična svojata, nesposobna in koruptna nobenega mesta v prihodnji svobodni Poljski, razen v tistih taboriščih, v katere so spravljali resnične poljske domoljube.

Potem pa ne bo več zginila Poljska, tudi s političnega zemljevida ne.

Film ali gledišče

Že se je enkrat pri nsa reklo z vidnega mesta: film služi zabavi, gledišče za estetično in moralno vzgojo ter za umetniške pobude. To ostane načelo, četudi je danes, žal, večkrat narobe, kar je tudi že bilo ugotovljeno. Kako pa razume te stvari naša mladina, ta »up naroda« in bodočnosti?

Včasih so se dijaki postavljali s tem, da so znali na pamet celega ali del Prešerna ali Gregorčiča. To so bile namreč izvenšolske, zasebne zadeve dijaka. Dalje so bili dijakom priljubljeni posebni strogi izpiti iz narodne zgodovine (takrat pač, žal samo avstro-ogrske zgodovine). Kaj pa delajo dandanašnji dijaki v prostem času? Moški do brezumja trenirajo in lomijo svoje ude, pa so še manj odporni kot so bili stari, dijakinje pa ure in ure rišejo, studirajo in zbirajo filmske »dive« in »zvezdnike«. V ta namen so naročene na posebne »strokovne« obzornike, kjer najdeš med drugim globokoumno »študijo« o zvezdnikih pod naslovom »Kdo je komu mož in kdo komu žena«. Kaj takega bi pač morala oblast, če druga ne, vsaj šolska, najstrožje prepovedati. Res ni v tem nič takega, kar bi mogel naš zakon naravnost preganjati: a tratenje časa v teh posebej naših razmerah s takimi neumnostmi (primernege izraza za te stvari slovenščina niti ne premore ali pa ga ne najdem) je več kot samo kaznivo.

V tihi uri sem se večkrat trudil, da bi si pred očil kak motiv ali doživljanje ali misel ali podobo iz filmov, ki sem jih videl — a zaman! Videl sem vsaj tiste tako zvane dobre, zelo obiskane in hvalljene filme, ki so mi bili takrat celo všeč. Že čez nekaj ur je bilo izvenevanja v doživljanju konec! Stroj pač ne ustvarja živih bitnosti. Največ veselja so mi napravili še žurnali z naravnimi posnetki, ki bi pa morali biti številnejši. Zato vem, da me film umetniško (vtiskov na slikarja ali glasbenika ne morem poznati) ne oplaja kot n. pr. življenje samo ali knjiga, gledišče, podoba ali pesem. Menim, da bo to morda edina in največja ovira do zadnjega umetniškega vzpona filmskega uspeha.

In če pri tem pomislim, da so danes pri nas (in najbrž povsod) pokolenja mladine, ki se vzgajajo izključno samo ob filmu (kdo pa bi še danes sedel pri obsežnih romanih Sienkiewicza ali Tolstega?!), me je strah vprašanja, kako bo ta mladina kdaj ustvarila kaj duhovnih vrednot n. pr. čisto umetnost...

NB. Izrabim to priliko in izrazim željo, da bi rad videl več žurnalov, ki naj prinašajo čim več posnetkov naravnih znamenitosti iz vseh delov sveta, pa tudi človeških znamenitosti in dogodkov, ne pa same parade in zopet parade, samo vojsko in aeroplane in pa tiste politične dogodke, ki služijo samo propagandi in izzivajo pri mirnem, zrelm gledalcu le odpor.

**Vsak zaveden Slovenec
naj bo naročnik „Slovenije“!**

Mali zapiski

Slovinci, učite se slovenščine!

Napadi na slovenski uradni jezik niso nova stvar! Zdaj, ko smo ob 20 letnici Jugoslavije slišali toliko lepega o napredku v Sloveniji, da bi kdo mislil, da smo bili pred dvemi desetletji res še nomadi, si pa obnovimo bežno še napredek slovenskega jezika v uradih. Ugotoviti se da le eno dejstvo: vedno huje! V vlogah strank in celo podrejenih uradov mrgoli izrazov kot: broj, mimistarstvo, srednja nastava (sklanja se seveda po slovensko!); posebno se odlikujejo naši športni klubi s svojimi poročili in prošnjami, kjer slovenskih izrazov sploh ne poznajo kot je videti (skok u vis itd.). Hudo je, da morajo slovenski uradniki sprejemati takšne vloge, še slabše, da naša oblastva podpirajo in nagrajujejo takšne posameznike in društva! Vidi se zopet, kako je pri nekaterih seme unitarizma padlo na plodna tla...

O malikovalstvu

Kadar opeša v ljudstvu živa vera v Boga in spoštovanje pred načeli, tedaj se pojavi takoj malikovalstvo.

Malikom ni treba niti genialnosti niti značaja niti uspehov. Najboljši dokaz za to je dejstvo, da so si stari narodi izbirali za malike — teletabike in druge živali.

Boj z maliki je silno težak. Zanj je treba giantske moči in žive zveze z Bogom, kakor jo je imel Mojzes. Je pa rušenje malikov eno izmed najbolj zaslužnih in bogoljubnih del.

Zgodovina nas tudi uči, da je malikovalstvo vedno kolikor toliko politična zadeva.

V opoziciji tako, na vladi pa tako.

Jugoslovenski »Narodni list« se preroka z »Obzorom« o raznih samoupravah. Pri tem dela reklamo za svojo demokratičnost, češ da je njegov glavni urednik dr. B. G. Angjelinović 12. aprila leta 1952. interpeliral zaradi uvedbe samouprav.

Mi se danes ne bomo ukvarjali z vprašanjem, če bi bila taka samouprava, kakor jo je predlagal Angjelinović, zadostna in prava. Toda zanimivo je, da se pehajo jugosloveni za samoupravo zmeraj samo takrat, kadar so v opoziciji. Brž ko so na vladi, pa pozabljajo na vsa lepa načela in obljube. Kajti tudi za največjo umsko preproščino mora biti očitno, da je pač najpametnejše biti za samoupravo takrat, ko ima človek možnost, da jo izvede in uresniči. Če pa kdo ne izvede kake stvari takrat, ko jo lahko, mu nihče na svetu ne bo verjel, da je zanjo takrat, ko je brez moči. Zlasti še, ko je bila vsakemu danega časa na pretek, da jo napravi z vso lagodnostjo in korenitostjo.

Še več, takih interpelacij ne bo imel noben presoden človek za resne.

Res pa je, da jugosloveni Angjelinovičeve vrzti niso edini, ki imajo take politične navade.

Pričakanje ob sporazumu

V »Delavski politiki« beremo tele besede o dvomih in upih spričo sporazuma in njegovih nasledkov:

Od sporazuma smo pričakovali vsi jasnost, svobodo in demokracijo. Mislili smo, da bo mogoča takoj svobodna resna obravnava o vseh važnih vprašanjih, ki je bila nad deset let zatrita in je mogel posamezni državljani le skrivaj ugibati to in ono. Sprejetje sporazuma je bilo res pravo olajšanje te duhovne more in če bi bili sporedno s sporazumom dobili tudi svobodo mnenja in besede, bi bila prejšnja duhovna kriza že domala prebrodena. Sporazum je razvozljaj misli, iniciative, zbudil je voljo aktivnosti v sodelovanju v javnem življenju. Tvorni duh je bil takrat v najboljšem razpoloženju, da pospešuje dobrobiti sporazuma.

Ni se pa zgodilo tako, kakor smo pričakovali. — Razproščeni duh, volja in energija naroda se zaradi neizpremenjenih razmer niso mogli uveljavljati, kar ima zopet ta nasledek, da se vsa narodova volja in energija razgublja po razkrojenih silah naroda.

Za šalo

1. Znana ljubljanska tvrdka s paprjem prodaja odjemalcem med drugim toaletni papir, ki pa ima na ovitku veliko neslovensko reklamo. Ali so morda odjemalci tega blaga številnejši na jugu? Včasih tam papirja še rabili niso...

2. Pred kratkim se je podražil celo toaletni papir. Nekdo je pripomnil, da zato, ker ga izvažajo (Jugoslavija mora namreč izvažati v neko sosedno državo, poročajo listi) na zahodno fronto... Mogoče sedaj že tudi na severno...?!

Nacionalen sklep

Francoski vojni minister je dejal baje lanskega aprila nekemu zaupniku nemškega pariškega poslanika, da je vojna z Nemčijo neizogibna zaradi njene politike nasproti Češki in Poljski.

Iz te ugotovitve izvaja nemški dnevnik »Völkischer Beobachter«, da je imela Francija že davno namene, izzvati vojno z Nemčijo.

Urednik in izdajatelj: Vitko K. Musek, Ljubljana